

rizované společnosti běžným a nikterak výjimečným jevem, není vůbec jasné, proč by v tomto případě mělo být jeho dominantním(!) cílem udržení spojení s minulostí a proč by kontext úsilí o obnovu staveb měl vypovídat o rozpomínání (Rozpomínání koho? Na co?). Rovněž pojmání výše finančních dotací na obnovu kostelů jako kvantitativního rozměru rozpomínání je krok, který by vyžadoval více vysvětlení. Čtenář se ale i zde musí spokojit pouze s autorovou deklarací.

Konkrétní podoby paměti poutního místa ve Skokách jsou v knize prezentovány zejména pomocí rozličných grafů, jež představují síť aktérů a transformačních mediátorů, které paměť pouze nereprezentují, ale svou performativní mediací aktivně utvářejí. Problém však opět tkví ve skutečnosti, že grafy spíše než empirická data odrážejí především řetězce asociací samotného autora. Tyto asociace však nejsou dostatečně reflexivně dokumentovány, a tak se čtenář pouze může domýšlet, proč ze sítě vynechává tak důležité aktéry a referenční rámce, jako jsou vlastníci samotného kostela, tedy premonstráti ve Teplé, současná duchovní správa, kontext diecéze či církve jako takové, kontext lokální politické sféry a jejího rozhodování atd. Zdá se nám, že nereflexivním středem všech předkládaných sítí je autor sám. Problém je o to závažnější, že sám sebe nikam nesituuje ani v kontextu zkoumaného terénu. Jeho pozice je tedy nejasná jak v oblasti sociologických a antropologických výzkumných aplikací symetrického přístupu, tak i v rovině předkládaného „skokovského“ výzkumu. Podobně nejasná je jeho návaznost na grantový výzkum, z kterého je vydání knihy podpořeno.

Kniha tedy nenabízí příliš mnoho nového: latourovský přístup v antropologickém a sociologickém výzkumu je v českém prostředí už nějakou dobu přítomný a kniha bohužel po našem soudu není zdařilou aplikací teoretické perspektivy, již považujeme jinak za velice přínosnou pro studium náboženských fenoménů, protože umožňuje do analýzy symetricky zapojovat aktéry lidské i mimolidské. Zdá se ale, že cílem autora nebyla pečlivá práce s empirickými daty, která využívá spíše jako zdroj associa-

cí k úvahám o díle Bruno Latoura. Jakkoliv tedy kniha obstojně shrnuje východiska symetrického přístupu ke kvalitativnímu empirickému výzkumu v sociálních vědách, sama tato východiska naplňuje spíše nepřesvědčivě.

MAREK LIŠKA – BARBORA SPALOVÁ

Zdeněk R. Nešpor, Malý slovník českých nekatolických osobností 20. a 21. století,

Praha: Kalich 2019, s. 466.

ISBN 978-80-7017-261-2.

Na jaře 2019 vyšla v nakladatelství Kalich publikace doplňující české humanitní prostředí o rozsáhlou příručku dříve opomíjených českých nekatolických osobností. *Malý slovník českých nekatolických osobností 20. a 21. století* je dílem autorského kolektivu pod vedením sociologa a religionisty Zdeňka R. Nešpora.

Negativní vymezení v názvu knihy je vcelku pochopitelné, když si představíme, jak různorodé osobnosti slovníková hesla zahrnují. Najdeme zde totiž medailonky osob působících v evangelických sborech, židovské a muslimské komunity, jsou v něm rovněž jmenováni zástupci jiných necírkevních duchovních a náboženských směrů (hermetici, mystici, šamani atd.). Autoři publikace, Andrea Beláňová, Taňa Klemenťová a Zdeněk Vojtíšek, si ústy vedoucího kolektivu Zdeňka R. Nešpora již v předmluvě stanovili několik kritérií, podle nichž vybírali jednotlivá hesla. Prvním z nich je „veřejná, ideálně celospolečenská činnost, známost či význam“ osobnosti (s. 9) a druhým kritériem je fakt, že se jedná o člověka aktivního v daném náboženském společenství (alespoň lokálně). Důležitá je přitom podle autorů zejména snaha dané osobnosti o víře komunikovat, prezentovat ji, ať už ve formě literární – teologické, odborné i umělecké, tak i v jiných podobách

(výtvarné, na poli architektury atd.). Výběr osobností tak není vyčerpávající, ale dalo by se říci, že reprezentuje jednotlivé náboženské skupiny a směry.

Časově se slovník rozklenul nad celým dvacátým stoletím s přesahy do století předchozího i následujícího. Již od počátku autoři odkazují ke starší práci Jiřího Hanuše, kterou je *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století* (Brno: CDK 2005), a právě k této knize tvoří nově vzniklý slovník jistou protiváhu. O tom, že kniha nemá být „pouhým appendixem“ ke zmiňovanému textu Jiřího Hanuše svědčí i její širší zaměření. Autoři se totiž nesnažili zmapovat pouze osobnosti náležející k evangelickým církvím (což by se v tomto případě nabízelo), byť tyto ve slovníku poročně převažují. Věnují se rovněž, jak již bylo řečeno, veřejně působícím představitelům židovské i muslimské obce i aktérům různých duchovních hnutí.

Slovník pomyslně navazuje na *Encyklopedii menších křesťanských církví* Zdeňka R. Nešpora a Zdeňka Vojtíška, vydanou roku 2015 v nakladatelství Karolinum. Vedle těchto dvou aktuálních knih se autoři v předmluvě vyrovnávají s dřívějšími pracemi věnovanými podobnému tématu, z nichž nejvýznamnější je publikace Jana Toulky, která vyšla pod názvem *Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny* v roce 1931. Ona i další tisky jsou však úzce profilovanými pracemi věnovanými jednotlivým náboženským skupinám. Vyrovnat se v úvodu bylo třeba také s podobně stavěnými lexikony zahraničními. Poučení o domácích i zahraničních zkušenostech, rozhodli se autoři dílo rozšířit o oblasti religionisticky méně probádané. Svým zaměřením rovněž na necírkevní náboženská hnutí se čtenářům otevírá jiný, dosud stále nedostatečně postižený svět české „alternativní“ religiozity, a představuje se jim tak komplexnější pohled na domácí náboženskou scénu 20. a 21. století.

Také kvůli nedostatku oficiálních zdrojů zvolili autoři knihy „metodologicky kombinovaný“ výzkum (s. 11), tedy vedle tištěných a archivních zdrojů se věnovali i orálněhistorickému výzkumu. Podle jejich slov nebylo vždy jednoduché informace o osobnostech verifikovat, a ne vždy se se-

tkali u pamětníků s pochopením pro svou práci (s. 11). Tato metodologická volba se však zřejmě projevila v nekonzistenci v uvádění použitých zdrojů u jednotlivých autorů (důsledné citace internetových zdrojů Tani Klementové v kontrastu s absencí odkazů na použité zdroje u většiny osobností zpracovaných Zdeňkem Vojtíškem). Při četbě jednotlivých hesel jsem se tedy často potýkala s otázkou, proč u dané osobnosti chybí reference na zdroje informací. Zarážející to bylo zejména u známých osobností, kterým je ve slovníku věnován větší prostor (namátkou např. Erazim Kohák, s. 174-175; Zdeněk Matějček, s. 233-234; Jan Herben, s. 127-128).

Na druhou stranu vnímám jako čtenářsky obohacující vymezení slovníkových hesel z geografického hlediska. Autoři se totiž neomezili jen na osobnosti hlásící se k české národnosti, ale zahrnuli rovněž významné osobnosti různých národnostních menšin – Němce, Poláky, Slováky atd. V knize se objevují jak lidé spjatí celý svůj život se zeměmi Čech, Moravy a Slezska, tak i lidé, kteří se například narodili v Čechách, ale proslavili se svou prací v zahraničí (podobně je tomu i ve slovníku Hanušově), nebo se jedná o náboženské postavy narozené v cizině, které však ovlivnily českou náboženskou scénu 20. a 21. století. V příslušných heslech jsou tedy akcentovány i cizojazyčné výstupy těchto osobností, a proto v příručce dostali prostor také například příslušníci Slezské církve evangelické augsburského vyznání, z nichž někteří přináleží k polskému etniku (např. Józef Szymeczek), anebo lidé proslavení zejména v zahraničí (např. Josef Lukl Hromádka, Ladislav Hejdlánek).

Jedním z impulsů pro vznik knihy bylo podle předmluvy Zdeňka R. Nešpora nekořektní či přímo mylné prezentování některých náboženských osobností, a to jak veřejnosti laickou, tak i akademickou (s. 7). Záměrem slovníku je proto přispět k větší poučenosti všech typů publika. Z tohoto důvodu by pro úplnost mohla (a podle mého názoru měla) být součástí knihy část věnovaná základnímu vymezení českých evangelických i jiných státem uznaných církví, jakož i základní charakteristika necírkevních skupin a hnutí. Podobný appendix

by pomohl zejména laické veřejnosti (mezi kterou počítám i veřejně působící politiky a novináře) zorientovat se alespoň v základní rovině na poli soudobé religiozity, jež je poměrně komplikované a místy nepřehledné.

V této souvislosti se nabízí otázka, komu je slovník „nekatolických osobností“ určen především. Na jedné z čelních pozic stojí zájemci o evangelickou teologii a její historické i současné osobnosti (včetně zájemců z řad samotných náboženských skupin), dále pak lidé zabývající se laicky či akademicky českým judaismem a islámem v historických a společenských souvislostech (omezených možnostmi slovníku) a dalšími duchovními směry. Publikace

bude jistě k užítku i širokému spektru zájemců o humanitní vědy, jelikož svou šíří se slovník dotýká mnohých kulturních a vědeckých oblastí, v nichž jednotlivé osobnosti působily či vešly ve známost. Může tak být vítaným pomocníkem pro studenty religionistiky, ale také historie, literatury, dějin umění, architektury. Kniha ale zejména pomáhá při čtení konkrétních osudů a v pochopení křivolakých cest, kterými musely některé až evangelické, nebo jiné církve a duchovní hnutí ve dvacátém století projít, a vytváří tak plastičtější obraz české náboženské scény bouřlivého dvacátého století.

HANA MATULOVÁ